

VERANDERING VAN TIJDPERK

NEDERLAND KANTELT

JAN ROTMANS

NEDERLAND KANTELT

Mijn ruwe schatting is dat er in Nederland zo'n 10.000 koplopers zijn die met radicale vernieuwing bezig zijn. Dat zijn koplopers op het gebied van onderwijs, zorg, welzijn, energie, voedsel, bouw, mobiliteit, water, cultuur en ontwikkelingssamenwerking. Het gaat om ongeveer 10.000 vernieuwingsprojecten die de voedingsbodem vormen voor een schoner, leuker, spannender en mooier Nederland. Dat is een tamelijk conservatieve schatting, want het gaat hier zowel om burgers als om ondernemers, van zzp'ers tot sociale en economische entrepreneurs. Bij deze vernieuwingsprojecten zijn weer zo'n 250.000 mensen betrokken. Dat baseer ik op basis van wat officieel geregistreerd staat, bijvoorbeeld bij energie- en zorgcoöperaties en broodfondsen, wat bekend is aan informele initiatieven zoals in de voedselwereld en wat ik zelf heb waargenomen de afgelopen jaren. Ook dat lijkt weer een conservatieve schatting, want het zijn er vermoedelijk veel meer, maar de meeste initiatieven en projecten zijn nog niet in kaart gebracht. Maar de absolute aantallen zijn minder belangrijk dan de groei. Deze heterogene groep van 250.000 mensen is actief bezig om Nederland te laten kantelen. Het zijn niet zozeer wereldverbeteraars en geitenwollensokkentypes, maar vooral gedreven burgers en ondernemers, sociale en economische entrepreneurs. Deze beweging is de afgelopen vijf jaar explosief gegroeid en is ook zakelijker geworden. Het gaat om maatschappelijke ondernemingen, burgerbedrijven, bewonersbedrijven, coöperaties en *social enterprises*.

Deze 250.000 mensen vormen een voorhoede van een snel groeiende beweging. Uiteraard betreft het hier nog vooral relatief hoog opgeleide mensen, maar elke transitie start met een voorhoede; een soort elite die zich, als het succesvol is, kan ontwikkelen tot een maatschappelijke beweging die een nieuwe macht vormt.

Van elite naar brede maatschappelijke beweging vraagt tijd en verloopt in fasen en segmenten. Transitie uit het verleden leren dat het gaat via kringen van kringen. Daar spelen verschillende typen mensen een belangrijke rol in. Ik onderscheid hier drie typen mensen die de sprong van elite naar beweging kunnen versnellen: kantelaars, koplopers en verbinders, die ik nu kort zal typeren.

Een kantelaar is een speciaal soort koploper, één met bijzondere eigenschappen. Hij of zij slaat inhoudelijk een nieuwe weg in, maar is eveneens organisatorisch en strategisch sterk, kan schaken op meerdere schaakborden tegelijk en heeft een groot bindend vermogen. Daardoor kan een kantelaar een heel veld, domein of sector in beweging krijgen en transformeren. De eerste pinguïn die niet alleen uit de orde stapt,

maar ook een nieuwe orde weet te creëren en daar richting aan kan geven, waardoor een nieuwe orde pinguïns ontstaat. Het is duidelijk dat dit een zeldzame soort is, een koploper, verbinder en strateeg ineen, een unieke combinatie van eigenschappen.

Een koploper is een persoon die een nieuw, contrair pad inslaat en over een enorme hoeveelheid energie en doorzettingsvermogen beschikt. Dat is ook nodig om voortdurend tegen de stroom in te gaan. Bij deze mensen is het empathisch en bindend vermogen minder ontwikkeld. Een koploper is meer project- dan procesgedreven. Het is wel een friskijker en dwarsdenker, maar vaak wel een tikje verblind door het eigen idee of project en staat daardoor minder open voor anderen. Het strategisch vermogen om een proces te leiden is dus niet het sterkste punt.

Een verbinder is iemand die niet zijn eigen idee, project of ego vooropzet, maar juist de verbinding zoekt met anderen. Dat impliceert een behoorlijk empathisch vermogen als ook het vermogen om in te zien waar en wie verbonden moeten worden. Een verbinder kan mensen verbinden, ideeën, projecten, netwerken, straten en buurten. Er is grote behoefte aan verbinders om meer bindend vermogen te creëren.

Het is niet de bedoeling een hiërarchie te creëren: een verbinder is net zo belangrijk als een koploper en een kantelaar. Het gaat puur om de verschillende rollen die verschillende mensen kunnen aannemen om vanuit hun eigen kracht te opereren zodat ze de beweging kunnen vergroten en versnellen. Juist de combinaties van kantelaars, koplopers en verbinders zijn noodzakelijk om de beweging groter te maken. Daarom zijn in dit boek ter inspiratie en lering en vermaak negen voorbeelden gegeven van bijzondere mensen: drie kantelaars, drie koplopers en drie verbinders.

Twintig jaar transitieonderzoek laat zien dat transities ontstaan door radicale initiatieven van kleine groepen mensen (Grin, Rotmans en Schot, 2010). Groepjes van drie, vier of vijf mensen die een ander pad inslaan en onderscheidende competenties hebben om een beweging te creëren en het systeem waar ze in functioneren te laten kantelen. Alhoewel transities vaak mislukken vanuit een vooropgezet doel, kunnen kleine groepjes van kantelaars, koplopers en verbinders het verschil maken. Juist in tijden van overgang, in een kantelperiode, worden bestaande verbindingen zwak, worden oude structuren afgebroken en worden systemen kwetsbaar door afnemende veerkracht. Juist dan is er behoefte aan nieuwe verbindingen en nieuwe structuren, om een nieuw systeem op te bouwen. Uiteindelijk is elke kanteling het resultaat van mensenwerk.

Dat is voor mij de reden om het initiatief Nederland Kantelt (www.nederlandkantelt.nl) te starten in november 2014. Doel is om zichtbaar te maken hoe breed en groot de vernieuwingsbeweging in Nederland al is. Veel vernieuwers opereren binnen hun eigen domein, silo's, en zijn nagenoeg onbekend in andere domeinen. Zo zijn vernieuwers in het onderwijs nauwelijks bekend buiten het onderwijs, en kennen *vernieuwers in het onderwijs de vernieuwers in de zorg weer niet. Iedereen zit opgesloten binnen zijn eigen silo*. Nederland Kantelt wil de muren tussen de silo's slechten door te stimuleren dat vernieuwers in uiteenlopende velden elkaar leren kennen en van elkaar gaan leren; 'Tear down the silos' is het motto. Juist door verbindingen te leggen tussen allerlei domeinen wordt de veerkracht van de vernieuwingsbeweging groter. Daarin spelen verbinders een cruciale rol. Het idee is om in vijf jaar een sprong te maken van 250.000 mensen naar 2,5 miljoen mensen. Dat is namelijk 20% van het aantal mensen ouder dan twintig jaar, 12,5 miljoen mensen. Historische transitie laten een patroon zien dat bij 20% van de volwassen bevolking een kantelpunt wordt bereikt. Vanaf dat moment wordt de transitie onomkeerbaar en raakt zij in een stroomversnelling (zie VN, 1997).

Een vertienvoudiging in vijf jaar is een grote sprong. Het gaat echter niet zozeer om de absolute aantallen en kritische waarden, maar om het verbinden, opschalen en versnellen (Van der Hoeven, 2010). Het kan en moet sneller en op grotere schaal. De versnelling en opschaling kan worden gerealiseerd door optimaal gebruik te maken van kantelaars, koplopers en verbinders. De gekozen opzet is tweeledig. Enerzijds is er het digitale kantelplatform www.nederlandkantelt.nl. Hier wordt voor negen verschillende domeinen (onderwijs, zorg, energie, water, bouw, ruimte, kunst/cultuur, voedsel en financiën) inzichtelijk gemaakt wat voor vernieuwing plaatsvindt, wie belangrijke vernieuwers zijn (kantelaars, koplopers en verbinders) en hoe je je daaraan kunt verbinden.

Anderzijds is er het kantelteam dat bestaat uit verbinders die op allerlei plaatsen in Nederland helpen om een gemeente of regio sneller te laten kantelen. Het kantelteam is al actief in diverse plaatsen zoals in Uden, Venlo, Zwolle, Arnhem en Nijmegen, Groningen en Rotterdam en in de toekomst in nog veel meer plaatsen. Het kantelteam helpt ter plaatse om koplopers te verbinden aan bestuurders, om bestaande en nieuwe plannen te realiseren in de praktijk, om belemmeringen uit de weg te ruimen en om nieuwe vormen van financiering te ontwikkelen. Het is heel praktisch, gericht op de implementatie van de kanteling. De kanteling wordt zo praktisch. Geen woorden maar daden. We gaan het ongewoon doen!